

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

БОЙКО АНЖЕЛА ІВАНІВНА

УДК 37.013.73

**ФІЛОСОФІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ
В СИСТЕМІ РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ:
СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ**

09.00.10 – філософія освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України
Андрущенко Віктор Петрович,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, ректор.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Вікторов Віктор Григорович,
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, завідувач кафедри філософії, соціології державного управління;

доктор філософських наук, професор
Дротянко Любов Григорівна,
Київський національний авіаційний університет, завідувач кафедри філософії;

доктор філософських наук, професор
Лукашевич Микола Павлович,
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, завідувач кафедри соціології та соціальної роботи.

Захист відбудеться «02» квітня 2010 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «___» _____ 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження процесу модернізації освіти обумовлена потребами практики, тими реальними викликами, які делегують системі освіти новітні чинники суспільного життя, насамперед, глобалізація та інформаційна революція, демократизація та становлення ринкових відносин, інтенсифікація суспільних відносин і міждержавних культурних зв'язків. Світ за останні десять-п'ятнадцять років став дещо іншим. Іншою має бути й система підготовки людини до життя. Загальний напрям принципів змін охоплюється поняттям «модернізація», зміст якого включає в себе оновлення системи освіти та виховання з одночасним збереженням тих актуальних надбань, які були досягнуті попереднім історичним періодом.

У перекладі з французької термін «moderne» у буквальному розумінні означає «найновіший», «сучасний». У цьому розумінні «модернізація» цілком справедливо може розглядатись як процес «осучаснення» освіти відповідно до тих вимог, які формує реальний життєвий процес. Що ж це за вимоги і якими мають бути відповіді на них відповідно до потреб часу; за якими параметрами мають розгортатись модернізаційні процеси і що з традиційно притаманного освіти має залишитись у ній незмінним; на яких принципах і в яких напрямках має здійснюватись реальна модернізація освіти і якими якостями має володіти її суб'єкт, щоб іти в ногу з часом? Ці запитання складають перший блок актуальної проблематики, на якому зосереджується дослідження.

Другу (і одночасно основну) частину предметного поля дослідження складає аналіз комплексу якісних змін в освіті під впливом одного з основних чинників сучасних модернізаційних процесів – ринкових відносин, що поступово складаються в Україні.

Як відомо, ринок є глобальним чинником сучасної світової економічної, політичної і соціокультурної динаміки. Його вплив на суспільство загалом, кожен з окремо взятих сфер суспільного життя помітно неозброєним оком. І це зрозуміло. Ринок – це система економічних, правових відносин, пов'язаних з обміном товарів і послуг, у результаті яких формуються попит, пропозиція, ціна. Означена система ґрунтується на принципах вільного підприємництва, різноманітності форм власності, ринкового ціноутворення, договірних відносин між господарюючими суб'єктами, обмеженого втручання держави в господарську діяльність. Ринок змінює виробництво, споживання, обмін та інші суспільні процеси. Не є винятком і система освіти. Якою б консервативною стосовно до якісних змін не була ця система, ринок поступово, але неухильно, охоплює її цілком і повністю, підпорядковує власним «правилам гри», обумовлює тенденції розвитку. Ринкова модернізація освіти – саме так можна назвати генералізуючий процес розвитку сучасної системи освіти – здійснюється за ринковими законами, проникнення в сутність яких, а значить і організація відповідних управлінських акцій, перебуває в Україні все ще на початковій стадії. Їх розгляд є актуальним із точки зору розвитку теорії питання й значимим із точки зору практики.

При аналізі впливу ринку на зміну системи освіти та виховання особистості, звертається увага на те, що цей вплив здійснюється у тісній взаємодії з іншими чинниками сучасної світової динаміки. Аналізується ця взаємодія і простежуються виклики ринково-глобалізаційних, інформаційних, міграційних та інших складних систем, виявляються суперечності, що тут виникають, пропонуються шляхи їх вирішення, формулюються відповідні практичні рекомендації.

Ступінь наукового опрацювання проблеми. Слід підкреслити, що модернізаційні процеси в системі освіти тією чи іншою мірою в науковій літературі розглядались. Серед зарубіжних авторів слід назвати, насамперед, Ф.Альтбаха, Д.Аптера, Г.Беккера, Д.Белла, М.Вебера, Я.Вайнсберга, Б.Вульфсона, Д.Гелбрейта, П.Друкера, М.Кастельса, Р.Лукаса, А.Маршалла, Дж.Мінцера, Т.Парсонса, Г.Псахаропулоса, Дж.Стігліца, Е.Тоффлера, Т.Шульца, С.Хантингтона, Т.Хюсена, К.Ясперса та ін.

В Росії до цієї тематики звертались такі вчені, як А.Алексєєв, О.Анчишкін, Б.Гершунський, А.Дайновський, О.Добринін, С.Дятлов, В.Іноземцев, В.Жамін, Є.Жильцов, С.Зарецька, Р.Капелюшніков, Л.Колесникова, С.Костанян, С.Кузьмін, Д.Ліхачов, В.Ляляєв, В.Міронов, Н.Никандров, Л.Поляков, В.Савельєв, І.Соболева, В.Філіпов, А.Єрошин, Б.Рябушкін, М.Хроменков, В.Щетинін, Л.Якобсон та ін.; в Україні – В.Андрущенко, В.Бех, В.Бобров, Г.Волинка, В.Вікторов, В.Гейєць, Л.Губерський, Б.Данилишин, Д.Дзвінчук, В.Дзоз, Л.Дротянко, В.Журавський, М.Згуровський, І.Зязюн, К.Корсак, В.Кремень, С.Куцепал, С.Кримський, В.Луговий, М.Лукашевич, В.Лутай, О.Ляшенко, С.Максименко, М.Михальченко, В.Огнев'юк, М.Попович, В.Скотний, Н.Скотна, О.Савченко, В.Ткаченко, А.Чухно, М.Шаленко та ін.

І все ж, не зважаючи на досить помітний масив наукової продукції, модернізаційні процеси, зокрема, особливості їх перебігу під впливом ринкових трансформацій, проаналізовані в нашій літературі ще не достатньо повно. Аналіз існуючої літератури дозволяє сформулювати наступні висновки щодо ступеня розробленості: по-перше, у соціально-філософській, політологічній та соціологічній літературі закладено основи теоретико-методологічних засад дослідження освіти; по-друге, у вітчизняному суспільствознавстві визначилися нові напрями дослідження філософських вимірів освіти, відбувається процес активної інтеграції різних наук, все чіткіше визначається окремий напрям та наукова дисципліна – філософський аналіз освітньої політики; по-третє, неухильно зростає державний та громадський запит на зазначену дисципліну, її інструментальну й практичну цінність у визначенні цілей до особливостей функціонування європейського освітнього простору в контексті Болонського процесу в Україні. Враховуючи актуальність і недостатню обґрунтованість цих та низки інших проблем, автор обрав їх у якості предметного поля самостійного теоретичного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний із темою дослідження кафедри

соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова «Філософські засади єдності гуманітарних, природничих і технічних завдань в освіті сучасного вчителя» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України № 732 від 27 жовтня 2006 р. та рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова від 22 грудня 2006 р., протокол № 5). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 11 від 31 травня 2007 року).

Мета дослідження полягає в аналізі філософії модернізації освіти в системі ринкових трансформацій, виявленні та дослідженні особливостей здійснення цього процесу в Україні, опрацюванні рекомендацій для подальшого розвитку освіти в контексті Болонських домовленостей.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних **дослідницьких завдань**:

- проаналізувати теоретико-методологічні засади та джерелознавчу базу розвитку освіти в системі ринкових трансформацій;
- визначити особливості ринкових відносин як головного чинника радикальної зміни контурів життєвого процесу, філософії підготовки людини до життя, освіти та виховання особистості;
- виявити місце та роль ринку в системі детермінант розвитку освіти;
- сформулювати основні напрями розвитку освіти в структурі ринкових трансформацій;
- обґрунтувати практично-прагматичну спрямованість освіти;
- проаналізувати вплив особистісно орієнтованої освіти на демократію та духовну свободу особистості;
- проаналізувати зміну пріоритетів соціокультурної динаміки та ціннісних орієнтацій суспільства і особистості, рамки свободи педагогічного мислення і дії, навантаження на педагога, міра його відповідальності і можливості творчості та педагогічної майстерності.

Об'єктом дослідження є система освіти України періоду ринкових трансформацій.

Предметом дослідження є її модернізація в контексті ринкових змін та інновацій.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження визначається підходом, який спирається на принципи об'єктивності та цілісності, а також комплекс загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що дозволило забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів. У роботі застосовано діалектичний метод, завдяки якому отримана можливість побачити і представити предмет дослідження у всіх його соціальних та інших взаємних зв'язках і залежностях; метод системного аналізу, який сприяв комплексному аналізу національного контексту нової філософської парадигми освіти щодо Болонського процесу; порівняльний метод використовувався для аналізу парадигмальних освітніх ідей та пріоритетних цілей освіти під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників;

історичний метод; структурно-функціональний метод; герменевтичний метод, що забезпечив проникнення у внутрішню сутність процесів трансформації освіти під впливом ринкових перетворень.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що в дисертації сформоване інтегративне бачення природи та сутності модернізації освіти, здійснюване під впливом ринкових трансформацій, практично вперше у вітчизняній літературі розглядається єдність двох процесів, що розгортаються в освіті – демократизації і модернізації, їх взаємовплив і взаємозалежність, виділені й обґрунтовані напрями цієї взаємодії та особливості її реалізації в українському суспільстві.

У дисертації сформульовані положення, що конкретизують наукову новизну дослідження і виносяться на захист:

– визначено, що «модернізація освіти» є закономірним процесом оновлення національної системи освіти відповідно до апробованих практикою здобутків у цій галузі провідними країнами світу; у змістовому розумінні модернізація подається як «оновлення», «осучаснення», «узгодження з вимогами часу», що інтелектуалізується на основі таких принципів, як спадкоємність, системність, толерантність, інноваційність, порівняння із зарубіжним досвідом тощо, узагальнюються основні суперечності процесу модернізації освіти в період утвердження ринкових відносин та способи їх раціонального розв'язання;

– доведено, що основні напрями (складові) модернізації освіти в Україні зумовлені Болонськими деклараціями, головними вимогами яких є науковий супровід навчального процесу; забезпечення рівного доступу до якісної освіти; освіта протягом життя; вдосконалення нормативно-правового поля освіти; впровадження кредитно-модульної системи навчання, інформаційних технологій та новітніх мовних стратегій; академічна мобільність і т. ін.;

– набула подальшого розвитку ідея розв'язання суперечностей класичної освітньої парадигми: між орієнтацією на розвиток людини і вузькою спеціалізацією; між декларованим правом і соціальними обмеженнями на здобуття якісних знань; між системно-соціальною функцією та роллю освіти як форми підготовки спеціалістів, специфіку яких на різних етапах розвитку суспільства визначають загальносистемні соціальні фактори, які акумулюють той синтез концептуальних освітніх ідей, цінностей виховання, інституційних, фундаментальних характеристик освіти, які й формують філософсько-освітню парадигму тієї чи іншої епохи;

– проаналізовано безпосередні та опосередковані зміни в освіті, що розгортаються під впливом ринкових перетворень, серед них виокремлюються такі процеси, як інноваційний характер розвитку освіти, індивідуалізація і демократизація освітнього процесу, його інформатизація та прагматизація;

– обґрунтовано, що провідну роль у системі чинників модернізації освіти відіграє демократизація; здійснено аналіз об'єктивних та суб'єктивних факторів, що зумовлюють потребу в демократизації освіти (глобалізація, зростання громадянської активності особистості, розширення та поглиблення

міжнародних контактів і домовленостей, прозорість світових процесів тощо); визначено сутність демократизації освіти в залученні до розв'язання її основних проблем якомога ширшого кола громадськості; проаналізовані суб'єктивні відхилення від демократичних перетворень в освіті та засоби їх уникнення, становлення державно-громадського управління освітою;

– визначені основні напрями інформатизації освіти, реалізація яких сприяє розкриттю, збереженню і розвитку індивідуальних здібностей тих, хто навчається, їхніх особистісних якостей; формуванню пізнавальних здібностей, прагнення до самовдосконалення; забезпечення комплексності вивчення явищ дійсності, нерозривності взаємозв'язку між природничими, технічними, гуманітарними науками; постійному оновленню змісту, форм і методів навчання і виховання;

– проаналізовано прагматичну спрямованість освіти, її якість визначається як організація процесу підготовки фахівців, що забезпечуватиме «постачання» висококваліфікованих фахівців на ринку робочої сили; прагматизація освіти спонукає пов'язати якість освіти з рівнями корисності її носія у практичній діяльності;

– проаналізовані організаційний та управлінський аспекти демократизації освіти, зокрема, сенс і значення впровадження державно-громадського управління навчальним закладом освіти; розширення повноважень громадських (наглядових) рад університетів, студентського самоуправління, інших громадських організацій;

– проведено узагальнення досвіду розвитку демократичних процесів у провідних університетах України; визначені їх політичні та моральні аспекти; доведено, що в його основі має лежати постійне підвищення культурного рівня, толерантності та самосвідомості всіх учасників навчально-виховного процесу;

– визначена стратегія пріоритетів соціокультурної динаміки ціннісних орієнтацій суспільства і особистості, їх вплив на освіту й реакція освіти на цей вплив, зокрема, через утвердження прагматичної спрямованості освіти, становлення потреби в особистісно орієнтованому навчанні, реалізацію орієнтації суб'єктів управління освітою на поглиблення демократії та розширення духовної свободи особистості;

– виявлена й обґрунтована потреба в адаптації сучасного вчителя до системи освіти, що складається під впливом ринкових трансформацій; підкреслюється необхідність його постійного навчання, стрижнем якого має стати постійне удосконалення педагогічної майстерності вчителя.

Теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження визначається тим, що в ньому проведено системний аналіз процесів, проблем і суперечностей модернізації сучасної освіти під впливом ринкових трансформацій; виявлені та узагальнені напрями модернізації української освіти, здійснена їх теоретична кореляція з вимогами Болонської декларації. В дисертації сформульовані практичні пропозиції щодо зміни державної освітньої політики, низки нормативних актів Міністерства освіти і науки України в контексті модернізації освіти під впливом ринкових трансформацій. Матеріали

дослідження можуть бути використаними в процесі підготовки спеціального курсу для студентів гуманітарних факультетів. Головні висновки дослідження можуть бути використані при читанні курсів з філософії освіти, політології, філософії та культурології.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на засіданні кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, а також на ряді міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій та семінарів, а саме: Міжнародному науково-практичному семінарі «Інноваційна освіта для XXI століття» (м. Київ, 2007); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні фактори розвитку України в умовах глобалізації» (м. Київ, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «Экономико-правовые аспекты и социальные приоритеты в тенденциях развития системы образования Украины в условиях интеграции в мировую образовательную систему» (м. Харків, 2008); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Безперервна освіта в Україні: реалії і перспективи» (м. Івано-Франківськ, 2008); III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави» (м. Дніпропетровськ, 2008); Науково-практичному семінарі «Освіта в полікультурному просторі XXI століття: пошук стратегічних пріоритетів» (м. Київ, 2009); III Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (м. Тернопіль, 2009); Науково-практичному семінарі «Інноваційні стратегії розвитку освіти: філософсько-педагогічний дискурс» (м. Чернігів, 2009).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 1 монографію та 21 працю в наукових часописах, визначених ВАК України як фахові з філософії.

Структура дисертації. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається із вступу, шести розділів, висновків та списку використаних джерел (338 позицій). Загальний обсяг дисертації – 392 сторінки, із них основна частина дисертації – 360 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження, а також визначено наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, ступінь їхньої апробації.

У **першому розділі** – «**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ**» – аналізуються проблеми та суперечності розвитку сучасної освіти під впливом ринкових відносин, що утверджуються, зокрема в Україні та інших країнах, що утворились в результаті розпаду СРСР. Підкреслюється, що позитивне майбутнє України можливе за трьох умов: якщо в країні зусилля і увага будуть зосереджені на особистості,

потребах людини в освіті; якщо держава сприятиме утвердженню нових суспільних відносин через свідомість людей; якщо практика виходитиме з потреб адаптації до нової системи соціально-економічних відносин, з тим щоб такий найцінніший «товар» як знання міг дійти через ці механізми до кожного конкретного споживача. Все це направлено до забезпечення сталого розвитку суспільства та стає можливе лише на основі всебічного розвитку особистості кожної людини, що зумовлено суто економічними проблемами, а не тільки глобальними. Сучасне суспільство і економіка вимагають залучення всієї особистості, особистих якостей та устремлінь працівників. У центрі уваги освіти все більше стають не масові пріоритети індивідів з усередненими характеристиками, а особистість кожної людини, єдина і неповторна, з тільки їй властивими рисами, навичками, інтересами.

Серед основних причин, що з одного боку, інтенсифікують цей процес, а з другого – стають перешкодою досягнення цього складного завдання, є ринок. Орієнтація на ринкові цінності піднімає власну відповідальність особистості за якість її освіти і разом з тим, формує у людей переважання споживацьких інтересів як таких, що формують їх поведінку і менталітет як споживачів, покупців товарів на ринку, та відсуває на задній план всі інші цінності – моральні, духовні. В сучасному світі вже давно стало зрозумілим, що така раціоналізація, суто прагматична спрямованість суспільної діяльності може набути руйнівного характеру. Суспільство є сильним, життєздатним своїми громадянами, для яких суспільні цілі не пустий звук, для яких реальну вагу мають духовні цінності: патріотизм, відповідальність за долю своєї країни, а не весь менталітет зводиться до їх поглядів і смаків на споживацькі товари. Усвідомлення важливості сфер духовного виробництва у забезпеченні виживання та розвитку сучасної цивілізації стало основою кардинальної зміни відношення до сфери освіти. Зникає роз'єднаність між розвитком своєї особистості та суто професійними знаннями, призначенням освіти стає всебічний розвиток особистості та надання професійних знань. Повинна бути переосмислена функція освіти, що традиційно розумілася як підготовка до виконання ієрархічно визначених ролей. На даному етапі ця функція повинна здійснюватися для підготовки робочої команди, для втілення почуття солідарності та для визнання і розуміння особистих відмінностей. Саме тому зараз зростає значення типу освіти, який стосується поведінки людей: вміння вести себе, спілкуватися з іншими, бути лідером тощо. Сьогодні вже можна говорити про те, що поряд з відомими системами освіти (американською, японською) у світовому освітянському цивілізаційному просторі з'явилася українська система, яка зберігає кращі традиції теж добре званої у світі радянської системи.

Право на освіту є одним із головних прав людини в цивілізованому суспільстві. Без належної освіти особа не спроможна сприймати себе як частину суспільства, як вільну постать, навіть не спроможна зрозуміти сутність тих прав і свобод, які гарантує Конституція.

В умовах глобалізаційних процесів, системі ринкових трансформацій, створення єдиного освітнього простору стратегічною задачею державної освітньої політики є вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародної співпраці, розширення участі навчальних закладів, педагогів, студентів і науковців в проектах міжнародних організацій і співтовариств. Інтеграція освіти України в міжнародний освітній простір базується на принципах пріоритету національних інтересів, збереження і розвитку інтелектуального потенціалу нації, миротворчої і культуuroстворюючої спрямованості міжнародної співпраці, орієнтації на національні, європейські і загальнолюдські фундаментальні цінності, розвиваючого, системного і взаємовигідного характеру співпраці і толерантності в оцінці і сприйнятті зарубіжних систем освіти. Планується, що реалізація Національної доктрини розвитку освіти України забезпечить: перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, що сприятиме зростанню інтелектуального культурного, духовного потенціалу особи і суспільства. В результаті цього будуть досягнуті позитивні зміни в системі матеріального виробництва і духовного відродження України; зростання незалежності і самодостатності особи, її творчої активності, що створить демократичні основи громадянського суспільства і прискорить його розвиток; активізацію процесів національної самоідентифікації особи, підвищення її авторитету, а також статусу громадянина України в міжнародному соціокультурному співтоваристві; конкурентоспроможність української освіти в європейському і світовому освітньому просторі, мобільність людини на ринку праці; впровадження новітніх промислових і інформаційних технологій, що дасть можливість протягом найближчих 10-15 років скоротити відставання в темпах розвитку, а надалі наблизитися до рівня і способу організації життєдіяльності розвинутих країн світу. Випереджаючий розвиток освіти забезпечить рівень життя, гідний людини XXI століття.

Глибинна особливість освітньої політики полягає в тому, що вона органічно поєднує в собі політичні, соціальні, економічні і, власне, освітні аспекти. Тільки за такого підходу до освіти можна вивести її за відомчогалузеві бар'єри і надати їй сучасну сутність як сфери інтеграції і реалізації загальнонаціональних інтересів та пріоритетів молодій українській державі. Модернізація освітньої системи вимагає і нової економіки освіти. Застаріла фінансова система підтримки педагогічних та науково-педагогічних кадрів, яка залишає їх на порозі бідності, є чи не основним гальмом якісних освітніх реформ і засвідчує, що в освіті сьогодні, на жаль, визначальними є механізми політики виживання, а не політики її ефективного та динамічного розвитку. XXI століття вимагає щоб Україна, як і кожна держава окремо, а також і всі суспільства разом, створювали необхідні умови – інтелектуальні, економічні, соціальні, політичні, моральні, – які б підвищували педагогічну мотивацію і високо поцінювали гідність педагога, науковця, інтелектуала. Тільки за такої умови освітнє середовище може формувати і розвивати сучасну демократичну особистість, удосконалювати ідеали та цінності відкритого громадянського

суспільства, постійно розвивати та збагачувати, людську солідарність, забезпечити становлення якісно нового способу життя, головною ознакою якого стане людиноцентризм.

У другому розділі – **«СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК ФІЛОСОФІЇ ПІДГОТОВКИ ЛЮДИНИ ДО ЖИТТЯ, ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ»** – аналізується безпосередній та опосередкований вплив на освіту ринкових відносин, що утверджуються.

Поняття «ринок» сьогодні є чи не найпопулярнішим в нашому суспільстві. Зумовлено це переходом України до ринкової економіки, ринкових відносин. Кожне суспільство має певні механізми ринкового регулювання, а у процесі розбудови незалежної держави їх треба було створити, налагодити, відрегулювати. А це означає, що суспільство мало вирішити як мінімум три першочергові завдання: 1) «роздержавити» власність, передати її в руки реального господаря; 2) виховати нового власника, навчити його господарювати за ринковими технологіями; 3) створити необхідні умови (економічні, фінансові, правові, інформаційні тощо) для реалізації ринкових форм і технологій господарювання. До їх вирішення Україна підійшла через лібералізацію – необмежене розширення свободи економічної діяльності господарюючих суб'єктів, що привело до глибокої економічної кризи, руйнування державного управління економічними процесами.

Основними характерними рисами ринкової економіки є такі: різноманітність форм власності при домінуванні приватної, панування товарно-грошових відносин, свобода підприємництва, конкурентний механізм господарювання, матеріальне стимулювання, вільне ціноутворення, що ґрунтується на взаємодії попиту і пропозиції, регулююча економічна роль держави, особиста свобода, домінування індивідуального інтересу тощо.

Суб'єктами ринкової економіки можуть бути: практично кожний індивідуум як фізична особа, що не обмежена законом у правосуб'єктності та дієздатності; групи громадян (партнерів); трудові колективи; юридичні особи всіх форм власності.

Основою ринкової економіки є пріоритетний розвиток в умовах різноманіття форм власності різновидів приватної власності.

В наслідок ринкових трансформацій утворюються нові контури суспільного життя. Ринок як самодостатній, автоматично діючий, саморегульований механізм – це абстракція, яка деякою мірою відбиває реалії ХІХ ст. Сучасний же ринок – це один з феноменів, який зумовлює складну систему господарювання, в якій тісно взаємодіють ринкові закономірності, численні регулюючі інститути (передусім державні) і масова свідомість. Цивілізований характер ринку в промислово розвинутих країнах визначається широким арсеналом перевірених часом і господарською практикою законодавчих і моральних норм, багатоплановою і компетентною політикою держави щодо розвитку економіки та соціальної інфраструктури,

інформованістю і самостійністю керівників господарських структур на всіх рівнях, правовою свободою економічної самодіяльності людини.

Державним структурам необхідно впроваджувати гнучкі системи в політиці удосконалення ринку праці. Розвиток людських ресурсів слід враховувати найбільш важливим фактором економічного зростання країни. Тому необхідна нова політика, котра б спонукала систему освіти реагувати на зміни у попиті на професії на ринку праці. Також потрібна нова система перепідготовки кадрів, котра забезпечувала б гнучку адаптацію та підвищення кваліфікації робітників.

Ще однією особливістю на етапі формування ринкових відносин є те, що найважливішою передумовою відродження України, оптимізації мотивації трудової діяльності є поява й розгортання підприємництва в усіх сферах і на всіх рівнях господарського життя, що демонструють і приклади інших, економічно розвинених країн.

По-перше, слід підготувати людину до життя в інноваційному за типом розвитку суспільстві, що закономірно стверджується в сучасному світі. Для цього освіта і система виховання повинні переорієнтуватися на формування у дитини, молодій людини інноваційного типу культури, інноваційного типу мислення і готовності до інноваційного типу дій. Динамізм розвитку, змінність як така стає сутнісною рисою способу життя людини. І сформувані людину, здатну творити і органічно сприймати зміни – значить і людину зробити успішною і забезпечити системний прогрес суспільства.

По-друге, слід підготувати людину до життя в глобалізованому просторі, де відбувається незчисленна кількість динамічних і часто суперечливих комунікативних впливів на людину. Це вимагає приділити особливу увагу особистісному розвитку, формуванню самодостатності людини, здатності ефективно і свідомо співпрацювати в глобальному життєвому просторі. Забезпечивши, серед іншого, здійснення мовного прориву в освіті, а потім і суспільстві в цілому.

По-третє, освіта повинна готувати людину, здатну до життя в демократичному суспільстві, здатну бути його активним суб'єктом. Без демократії не тільки неможлива свобода, самореалізація особистості, а й неможливе ефективне сучасне виробництво на основі науково-інформаційних технологій.

По-четверте, освіта повинна готувати людину до життя в майбутньому суспільстві знань. Іноді саме поняття «суспільство знань» зводять лише, або переважно, до інформаційної складової. Не заперечуючи значимість цієї складової зазначимо, що в основі такого суспільства все-таки буде людина. Людина, здатна жити, діяти, приймати рішення, функціонувати в різних сферах на основі отриманих знань. Для якої знання не є чимось зовнішнім, а стають основою, базою, методологією дії, визначають сутність самої людини, чого не можна досягти без суттєвих змін у навчанні. Знання, його засвоєння – не самоціль, а шлях, спосіб формування методології поведінки і дії людини.

По-п'яте, освіта повинна формувати у дитини сучасну систему цінностей, орієнтація на які дозволить людині максимально самореалізуватися, зміцнюючи при цьому гуманістичні засади самого суспільства. Розуміння і конкретне трактування навіть таких усталених і основоположних категорій як добро і зло та багато інших вимагає коригування порівняно із реаліями минулого століття в нашій країні. Слід акцентувати увагу на значимості ряду цінностей, увага до яких є недостатньою, в тому числі із причини невірного розуміння їх місця в сучасному людстві. Мова йде, наприклад, про формування патріотизму, почуття національної єдності, які не тільки не відмінюються процесами глобалізації, а навпаки з ряду причин їх значимість зростає, бо глобалізація, окрім іншого, означає загострення, розширення і поглиблення конкуренції між державами-націями. І національне згуртування слугує позитивним чинником для досягнення успіху держави.

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес має базуватися на таких засадах: по-перше, це національна ідея вищої освіти, зміст якої полягає у збереженні і примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина держави Україна, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та у підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави; по-друге, розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас, необхідно враховувати при цьому не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилася у системі вищої освіти та пов'язані, насамперед, з розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень; по-третє, розвиток вищої освіти слід розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т.ч. європейських. Зокрема, привести законодавчу і нормативно-правову базу вищої освіти України до світових вимог, відповідно структурувати систему вищої освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст вищої освіти; забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем. Вищій школі необхідно орієнтуватись не лише на ринкові спеціальності, але й наповнити зміст освіти новітніми матеріалами, запровадити сучасні технології навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу, вийти на творчі, ділові зв'язки з замовниками фахівця.

Третій розділ – «ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В СТРУКТУРІ РИНКОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ» – присвячено аналізу безпосередніх та опосередкованих змін в освіті, що розгортаються під впливом ринкових перетворень. Серед них виокремлюються такі процеси, як інноваційний характер розвитку освіти, демократизація освітнього процесу,

його інформатизація та прагматизація тощо. Інноваційний характер сучасної освіти зумовлений, насамперед тим, що у нових умовах господарювання інновації перетворились на ключовий фактор зростання конкурентоздатності, забезпечення економічного зростання, зростання добробуту населення, а також забезпечення оборонної, економічної, технологічної та екологічної безпеки країни. А для держав з перехідною економікою саме інновації забезпечують перехід до нової технологічної бази, випуску нової продукції й, в кінцевому підсумку – виходу у фазу економічного зростання. Як результат піднесення ролі інновацій в усіх сферах людської діяльності швидко продукуються, оновлюються і розповсюджуються нескінчені факти, дані і знання про явища природи, технологічні та суспільні зміни. У зв'язку з цим істотно зростає роль системних, міждисциплінарних знань людини, необхідних з нескінченими потоками різноманітних знань і даних з метою вирішення нових, нестандартних проблем. У цій новій парадигмі найголовніше місце відводиться аналітичним здібностям фахівців, тобто їх спроможності шукати і знаходити необхідну інформацію, точно формулювати проблеми і гіпотези, вбачати в сукупностях даних певні закономірності, знаходити розв'язання складних міждисциплінарних задач. Національні економіки більшості країн світу будуються на засадах інноватики. Вони поєднують такі важливі суспільні складові, як виробництво, науку, освіту та бізнес в єдину інноваційну модель країни, галузі чи компанії. Тому сучасний фахівець повинен мати цілісні знання про ринкові, інноваційні механізми і вміти їх застосовувати на практиці. Філософсько-методологічною основою інноваційного підходу в освіті стає гуманістична тенденція розвитку людини, що ґрунтується на принципах вільного індивідуального творчого розвитку особистості, з урахуванням індивідуальних можливостей. Інновації освіти мають забезпечити умови для випереджального зростання потреб людини протягом усього її життя. Традиційний тип освіти характеризується постійним відтворенням певних знань та навичок. Цей тип був спрямований на підтримку і відтворення досвіду людини та соціальної системи в цілому. Сутність традиційної освіти полягає у відтворенні педагогічного досвіду згідно із заданим зразком. Інноваційна освіта стосується не лише розробки і впровадження нововведень – нового змісту, нових педагогічних технологій, а й процесу всебічного реформування освіти, якісних змін у способі діяльності особи, стилі її життя. Інноваційна система за основну мету приймає засвоєння способів діяльності людини в незнайомій ситуації, наданні досвіду творчої самостійної діяльності та створення умов для зростання і розширення особистого досвіду.

Другою тенденцією змін освітнього процесу під впливом ринкових перетворень є демократизація освітнього процесу, що за великим рахунком є складовою системного процесу демократизації всього суспільства.

Стрімкий крах комуністичного режиму і проголошення незалежності породили в українському суспільстві ілюзії щодо можливості швидкої і безболісної ліквідації старої і розбудови зовсім нової, демократично орієнтованої й інтегрованої із світовими реформаційними процесами системи

вищої освіти. Проте темпи демократичної трансформації української вищої школи до останнього часу залишались низькими: скоріше вони відбувались всупереч, аніж завдяки освітній політиці держави, яка міцно утримувала в своїх руках найважливіші важелі управління освітньою сферою і, виходячи з наявних, досить обмежених економічних можливостей і ресурсів, дуже обережно реагувала на нестандартні ініціативи та інновації. Проте останніми роками процеси, пов'язані з виконанням вимог Болонської декларації, заповнили вищу школу всілякими інноваціями, виконання яких для переважної більшості студентів, викладачів та представників вузівської адміністрації виявилось не простим завданням. І знову стали відчутними проблеми з демократизацією освіти, оскільки всупереч демократичним вимогам, майже усі ініціативи йшли згори, а не знизу – від студентської і викладацької громадськості. Проте все ж таки слід констатувати, що процес демократизації освітнього процесу йде, хоча, як будь-яка нова справа, не без певних помилок та витрат.

Разом з демократизацією в освіті розгортається і така тенденція, як інформатизація, її поява пов'язана із сучасними інформаційними технологіями, комп'ютерною технікою, електронними засобами навчання, які істотно розширюють пізнавальні можливості людини. Справа у тому, що інформаційні технології стали відігравати ключову роль у процесах аналізу існуючих та одержання і нагромадження нових знань, їх інтеграції і узагальнення. На сучасному етапі стан інформатизації суспільства характеризується, перш за все, проникненням новітніх інформаційних технологій в існуючі галузі професійної діяльності людини. Саме тому цей процес не можна уявити без впровадження комп'ютерних технологій в усі ланки системи освіти, її заклади, установи і органи управління.

В умовах, коли комп'ютер перетворився на універсальний засіб роботи з інформацією, коли комп'ютерні технології просякнули у всі галузі народного господарства, культури, науки, увійшли в побут, не можна уявити випускника вищого закладу освіти будь-якого профілю без ґрунтовної підготовки в галузі сучасної обчислювальної техніки та інформатики. Вільне володіння комп'ютером, сучасними інформаційними технологіями – обов'язкова вимога до випускника вищого навчального закладу незалежно від його спеціальності. Дослідження вітчизняних науковців переконують, що інформатизація освіти – об'єктивний процес, пов'язаний з підвищенням ролі і ступеня впливу інтелектуальних видів діяльності на всі сторони життя суспільства. Вона дозволяє педагогам якісно змінити зміст, методи і організаційні форми навчання.

Будучи наслідком і стимулом розвитку нових інформаційних технологій, інформатизація освіти сприяє розкриттю, збереженню і розвитку індивідуальних здібностей тих, хто навчається, їхніх особистісних якостей; формуванню пізнавальних здібностей, прагнення до самовдосконалення; забезпечення комплексності вивчення явищ дійсності, нерозривності взаємозв'язку між природничими, технічними, гуманітарними науками;

постійному оновленню змісту, форм і методів навчання і виховання. Інформатизація освіти, як невід’ємна складова інформатизації суспільства має забезпечити функціонування людини в умовах існуючого сучасного техноінформаційного простору і, перш за все, зорієнтувати розвиток освіти на впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікативних технологій.

У четвертому розділі – **«ПРАКТИЧНО-ПРАГМАТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСВІТИ»** – підкреслюється, що стратегічним завданням державної освітянської політики в умовах ринкових трансформацій є конкурентний вихід української освіти на ринок світових освітніх послуг, поглиблення міжнародної співпраці, розширення участі навчальних закладів, педагогів та вчителів, студентів і науковців у проектах міжнародних освітніх організацій і співтовариств.

Аналіз наукових джерел свідчить, що конкурентоздатність освіти слід розглядати в двох аспектах: конкурентоздатність освіти країни порівняно з освітою іншої країни та конкурентоздатність освіти на ринку праці. Однак, в будь-якому випадку конкуренція виступає як імпульс вдосконалення системи освіти, підвищення її ефективності та якості.

Аналізуючи наукові джерела, можна стверджувати, що конкурентоздатність освіти, в першу чергу, визначається її освітнім потенціалом. Освітній потенціал – це найбільш узагальнене визначення тих реальних можливостей розвитку, що надані суспільству освітою. Освітній потенціал включає в себе як нагромаджені витрати суспільства на функціонування формальної і неформальної систем освіти, так і духовний компонент – це нагромаджені традиції, моральні та суспільні цінності, а також цінності колективізму та спільності. Духовний компонент взагалі неможливо виміряти, він не піддається кількісним визначенням, але саме він визначає динаміку інших складових, що мають кількісні параметри.

На першому рівні – у найвужчому значенні освітній потенціал – це фонд освіти, потенціал тих реальних затрат, що здійснені суспільством на функціонування системи освіти. Причому фонд освіти також може мати два значення: фонд освіти всього населення і фонд освіти робочої сили, або фонд освіти всього населення і фонд освіти зайнятого населення.

Другим показником конкурентоздатності освіти є змістовність освітнього процесу, його результат та сума знань, що реально засвоєна людиною. Останнє залежить від багатьох факторів, які визначаються як особистими здібностями, талантами, обдаруваннями людини для творчого застосування отриманих знань, так і здатністю суспільного середовища створити необхідні сприятливі умови для цього творчого використання. Виміряти реальний результат освітнього процесу тобто те, що засвоєно людиною в процесі навчання практично не можливо. Успішність є досить відносним показником цього результату, який не завжди свідчить про здатність, реальні можливості людини щодо використання здобутих знань. Це означає, що реальні результати освітньої діяльності практично важко кількісно і якісно визначити у адекватних вартісних показниках.

Освіта в сучасному світі розглядається не як кінцевий продукт одного з етапів життя людини, а як постійний процес. Раніше освіта обмежувалася достатньо коротким та чітко визначеним відрізком життя, після закінчення якого людина виходила із системи освіти і більше ніколи в неї не верталася. Швидке старіння знань в умовах сьогодення стрімкого часу зумовлює необхідність їх постійного оновлення та періодичного повернення до навчання. Починаючись з народження людини, навчання продовжується протягом всього життя. Система освіти повинна бути готовою прийняти і молодь до вступу у трудове життя, і людей старшого віку, яким необхідно постійно адаптувати свою кваліфікацію до мінливих вимог економіки. В основу організації такої системи освіти, яка б функціонувала як єдиний процес, була інтегрована і узгоджена внутрішньо (між всіма її ланками) і зовнішньо (з потребами ринку праці і суспільства в цілому), була конкурентоздатною покладена концепція безперервної освіти. Концепція безперервної освіти передбачає координованість всіх окремих елементів освіти – дошкільної, середньої, вищої та післядипломної – таким чином, щоб кожний з них був продовженням попереднього ступеню і підготовкою до наступного. В такій системі вибір рівня освіти не пов'язаний з віком людини, переміщення всередині системи засновуються не тільки на вимогах певного мінімуму знань, а визначаються відношенням людини до навчання, її загальним розвитком та інтелектом.

Третім показником конкурентоздатності освіти є доступність освіти. Система освіти може сприяти вирівнюванню доходів різних соціальних верств і прошарків населення, якщо в суспільстві створені умови для здобуття освіти дітям різного соціального походження.

В умовах конкуренції у сфері освіти елітну роль в суспільстві виконують, як правило, університети. В Україні саме університети мають тривалу історію і традиції роботи, виступають провідними центрами освіти та науки. Наявність фундаментальної наукової бази, висококваліфікованих кадрів викладачів створює основи того, що університети повинні бути справжніми осередками формування інтелектуальної еліти суспільства. Але ця елітна роль вітчизняних університетів має обов'язково підтверджуватися забезпеченням стандартів високої якості освітніх послуг.

Формування конкурентоздатної освіти передбачає доступність до вищої освіти талановитій молоді, яка має здібності і бажання вчитися та займатися надалі інтелектуальною працею. Для цього необхідно, щоб доступ до елітних вищих навчальних закладів, а такими мають бути саме університети, відбувався не на основі здібностей оплачувати навчання, а на підставі справжніх здібностей абітурієнтів. З іншого боку, неодмінною умовою підтвердження елітної ролі вітчизняних університетів є їх фінансове забезпечення. Елітарність окремих навчальних закладів буде реальною тільки тоді, коли працівники, що представляють його, будуть дійсно відчувати себе матеріально і морально незалежними, отримувати стимули до творчої інтелектуальної праці, переконуватись, що їх праця дійсно потрібна державі і суспільству. Відчуваючи гордість за свій навчальний заклад, за свою роботу, викладачі намагатимуться

підтвердити його високий імідж. Тільки на основі втілення зазначених заходів буде підтверджене елітне значення диплому провідних університетів України.

П'ятим показником конкурентоздатності освіти є забезпечення високого соціального статусу педагогічних працівників. Всупереч недостатньому економічному і соціальному статусу вчителів і викладачів як осіб, що займаються недостатньо важливою і престижною діяльністю, в яку важко набирати людей з хистом і талантом до цієї справи, освіта повинна трансформуватися у суспільно значиму професію, адекватно оплачувану і організовану на базі реальних заслуг, вимог і виконання. Основним механізмом виступає законодавче гарантування високого рівня оплати праці освітян разом з адміністративною відповідальністю за невиконання обов'язкових норм, створення сприятливих умов для вчителів і викладачів державних навчальних закладів (рівень оплати праці, умови праці, друкування наукової продукції тощо).

Конкурентоздатність освіти залежить і від економічних показників. Оцінювати ефективність, раціональність витрат ресурсів на будь-які цілі необхідно на підставі певних критеріїв. Такими критеріями фахівці визначають: економність, продуктивність та результативність.

Економність – характеризує витратну, ресурсну сторону ефективності. Згідно цього критерію витрати мають бути мінімально можливими. Продуктивність – це співвідношення обсягів продукції або послуг з величиною витрат на їх виробництво. Результативність характеризує відповідність витрат і досягнутих результатів конкретним цілям.

Таким чином, практично-прагматична спрямованість освіти в сучасному виробництві благ та послуг не зводиться просто до необхідності нагромадження професійних знань та навичок (хоча це дуже важливо). Практичний аспект освіти має величезне значення, але найважливішою є роль освіти у втіленні відповідальності людини перед суспільством. У сучасному світі зростає розуміння того, що моральні цінності як складові освіти мають найвище значення. Усвідомлюється, що негативний вплив на них ринкових відносин може мати дуже згубні наслідки для розвитку суспільства. Дотримуючись принципу прагматизму, освіта, її якість визначаються як організація процесу підготовки фахівців, що забезпечуватиме «постачання» висококваліфікованих фахівців на ринку робочої сили. Прагматизація освіти спонукає пов'язати якість освіти з рівнями корисності її носія в практичній діяльності.

Аналізується утвердження в системі освіти тенденції особистісно орієнтованого навчання. Ця тенденція також продукується ринковими відносинами. І ось чому. Піднімаючи відповідальність і підвищуючи самостійність особистості за власну освіту, ринкові відносини обумовлюють утвердження в освіті ситуації вибору, де на передній план виходять інтереси особистості. Абстрактна «суспільна потреба» відходить на задній план. Натомість утверджується філософія «піклування про себе» й вимога щодо забезпечення цього від суспільства. Особистісно орієнтована освіта диспозиціонує у соціальному розвитку особистість з усіма притаманними їй

особливостями, враховує їх, відповідно раціоналізує навчально-виховний процес. Для цього потрібна неабияка майстерність педагога, його вміння до «переналадження системи» у будь-який час, покликаний потребами особистості, що навчається. Особистісно орієнтована освіта має на меті формування креативного суб'єкта. Це дає можливість кожній людині на будь-якому освітньому рівні не тільки розвивати вихідний творчий потенціал, а й сформувавши потребу в подальшому самопізнанні, творчому саморозвитку, сформувавши об'єктивну самооцінку. Крім того, важливість проблеми формування креативного фахівця визначають такі її значення, як: по-перше, соціальне, тому що формується не просто нова людина з особливим складом мислення, здатним до радикальних змін і перетворень, а спеціаліст нової формації – спеціаліст-новатор, який долучається до прогресивних перетворень в суспільстві і по-друге, наукове, тому що служить засобом пізнання творчих здібностей людини.

Важливими для розуміння освіти, як засобу особистісного зростання людини, є її культурно-орієнтуєчий аспект, що полягає в спрямуванні мотивації та визначенні моделей культурної активності. Культура уособлює загальну творчу діяльність у предметах для людини. Вона є втіленням створених людьми матеріальних і духовних цінностей. Дослідники вказують, що культура постає як опредметнена сутність людини. Міра розвитку культури визначається мірою розвитку людини. Культура є вираженням досягнутого людиною (людством) рівня історичного прогресу. І навпаки, міра культурного світу є тріумфом виключно людського, все має значення лише остільки, оскільки воно гуманне. Інтеграл культури – людина і людяність. Культура – це культ людського буття. Освіта має не просто інтегрування особи в культуру і сприйняття останньої як результату власного життєвого досвіду, власного духовного світу, а гармонійне поєднання внутрішніх сутнісних сил людини та соціокультурного оточення, що генерує творчий саморозвиток особи як спосіб розвитку культури. Звідси зрозуміло, що першочерговим завданням є подолання відчуженості особи від національної культури, що, власне, і є способом її відродження. Укоріненість особи у національній культурній традиції, узгодження власних смисложиттєвих програм з перспективами розвитку суспільства та його культури, відчуття причетності до історичної долі народу – основні змістовно-цільові домінанти розробки основ особистісного самовизначення в сучасному суспільстві.

Особистісно орієнтована освіта, далі, розвиває особисті якості людини й тим самим формує її високий професіоналізм, забезпечує конкурентну спроможність на ринку праці. Професійні якості працівника, що формуються всією системою освіти, перш за все є головним орієнтиром в отриманні суб'єктами освіти. Ці якості в сучасних умовах мають безпосередню економічну цінність; від типу, ступеню та якості підготовки працівника залежить і рівень його прибутку. Тим самим величина віддачі від освіти працівника і для нього, і для підприємства, і для суспільства в цілому буде

залежати від продуктивності його праці та відображення її зростання в оплаті праці.

У п'ятому розділі – **«ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДИНАМІКИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СУСПІЛЬСТВА І ОСОБИСТОСТІ»** – підкреслюється, що ринкові відносини (разом з іншими суспільно значимими чинниками) змінили весь комплекс ціннісних орієнтацій особистості. Особливості соціокультурної динаміки ціннісних орієнтацій в українському суспільстві пов'язані з тим, що наші співвітчизники, як й інші жителі пострадянських країн, усі глобалізаційні виклики відчули на собі раптово й відразу. Більш того, відчуття загострили процеси модернізації політичної і економічної систем суспільства, що супроводжувались кардинальною зміною моральних, ціннісних й поведінкових орієнтирів усіх прошарків населення країни. В один момент традиційні моральні орієнтири радянського суспільства, знецінились, а прийнятними стали протилежні дії і явища, що спричинило появу значної кількості маргінальних груп серед населення. Як зазначають соціологи, сучасні молодь та студенти менше цікавляться політикою, суспільно-політичним життям, далеко не всі люблять читати, відвідувати культурно-мистецькі заклади, займатися спортом, художньою самодіяльністю, мистецтвом, творчістю. Відбувається деформація і етичних ціннісних орієнтацій, виправдовується порушення заповідей типу «не вкради», «не бажай...» тощо.

Як показують дослідження масової свідомості останніх років, проведені Інститутом соціології НАН України, на перші місця виходять такі пріоритети, як кар'єра, економічний успіх (добробут), сім'я, релігійні, політичні, моральні та інші норми. При цьому домінантою масової ціннісної свідомості стають цінності приватного життя, що цілком вписується в контекст глобальних ціннісних змін сучасності, а далеко позаду залишаються цінності служіння суспільству. Причому такі ціннісні пріоритети характерні для більшості соціальних й вікових груп нашої країни, що дозволяє сучасним соціологам вести мову про тенденцію становлення ціннісного консенсусу, що намітилась в українському суспільстві.

В середовищі студентської молоді набувають все більш актуального значення матеріальні цінності (матеріальний добробут, успіх у житті, прагматизм, високий заробіток, престижна робота, закордонні поїздки тощо). При цьому, слід зазначити, тенденції домінування орієнтацій на кар'єру, бізнес, економічний успіх намітились порівняно недавно, коли найбільш виразними стають цінності модерністського (службове зростання, професійна та суспільна кар'єра, досягнення матеріального добробуту) й постмодерністського (самовираження, самореалізація, якість життя) типу. Хоча безумно не усі сьгоднішні студенти демонструють цілеспрямованість й організованість. Певна частина студентської молоді веде безцільне існування, демонструючи споживацьке відношення до життя, апатичність, пасивність, утриманство, лінь, дармоїдство та нехлюйство, за що, до речі, засуджується не лише старшим поколінням, але й своїми ровесниками.

У цьому зв'язку слід зазначити, що чисельні дослідження серед української молоді фіксують досить високий рівень орієнтації молоді на освіту як цінність. Мова йде передусім про володіння іноземними мовами, комп'ютерною технікою, новітніми комунікативними технологіями, які представляються українській молоді необхідною умовою адаптації до нової соціокультурної ситуації та засобом досягнення значних результатів на виробництві, в бізнесі, в комерції. При цьому висока орієнтація студентів престижних спеціальностей на вищу освіту як спосіб досягнення матеріального благополуччя поєднується з бажанням стати кваліфікованим у своїй галузі фахівцями. Мабуть, на думку сучасних студентів, саме високий професіоналізм дозволить досягнути матеріального добробуту.

Окрім освіти, на думку сучасних студентів, складовими успіху є впевненість у собі, зв'язки й професіоналізм, адже забезпечують конкурентоздатність й матеріальний добробут. Немаловажну роль при цьому відіграють й такі особистісні якості як хитрість й ощадливість. До того ж, орієнтацію на кар'єру, бізнес та економічний успіх у студентському середовищі підтверджує на сьогодні досить розповсюджене явище – феномен працюючого студента. У зв'язку з такою ранньою економічною активністю простір вільного часу у теперішніх студентів суттєво скорочується, що вимагає певного вибіркового відношення до дозвілля.

Наступним індикатором важливим у дослідженні ціннісних орієнтацій молоді й особистості загалом є ставлення до створення сім'ї. Адже сім'я, родинне щастя – мабуть єдина цінність, значущість якої залишається незмінно високою. Чисельні соціологічні дослідження вітчизняних й іноземних дослідників підтверджують центральне положення сім'ї в системі цінностей людини. Дійсно, в усіх відомих нам дослідженнях нижче третього рейтингового місця сім'я не опускалась, віддаючи першість таким цінностям як здоров'я і матеріальний добробут. Й це не випадково, адже Україна належить до країн, де відносно високий рівень шлюбів, велика цінність сім'ї та дітей, відносно ранній, у порівнянні з економічно розвинутими країнами, вік вступу у шлюб як чоловіків, так й жінок. Водночас, як фіксують вчені, українське суспільство поступово рухається до так званого другого демографічного переходу, що властивий нині економічно розвинутим країнам, для якого характерні не лише зниження середнього рівня народжуваності (що вже давно спостерігається в Україні), але й підвищення середнього віку вступу у шлюб й народження першої дитини, збільшення кількості родин з одним з батьків, а також менша залежність жінки від чоловіка та шлюбу.

Політичні орієнтації сучасної молоді за останні роки піддалися істотним змінам, набагато більшим ніж будь-які інші ціннісні орієнтації. Якщо протягом 90-х років й на початку 2000-х років соціологи фіксували катастрофічно низький рівень політичної активності, то в середині 2000-х років ситуація почала змінюватись. Численні соціологічні дослідження почали фіксувати динаміку політичної активності молоді у бік зростання, а також нове спрямування і нові форми прояву політичної активності молодих. Дослідники

дійшли висновку, що одним з результатів подій «помаранчевої революції», що переломили адміністративний сценарій президентських виборів в Україні в кінці 2004 року, стало зацікавлення більшості молоді політичною ситуацією в країні, перехід від побутового інтересу до реальної участі. Більш того ці події призвели до «перелому» більшості тенденцій розвитку масової свідомості, відчутні зміни відбулись в уявленнях про молодь як про соціальну групу, котрій притаманні не лише типові «молодіжні» якості, але й ряд нових ознак, у тому числі й прихований внутрішній потенціал політичної активності, який за певних обставин може актуалізуватися і впливати на перебіг політичних подій.

Не менш важливе значення у створенні ціннісного портрету сучасної молоді є її ставлення до релігії. Справа у тому, що пошук людьми моральної опори в релігії й відродження інтересу до неї в країні з офіційною атеїстичною ідеологією виявились подібно соціальному вибуху. Цей соціально-психологічний феномен нашого часу став відбиттям: протесту проти влади, яка у свій час узурпувала право тотального контролю не лише за поведінкою, але й духовним світом людини; прагнення через релігійну віру набути психологічної стійкості; відвертого визнання перед Богом власної слабості, гріховності заради очищення й знаходження в собі сили у світському житті; потреби порівнювати свої власні сили, вчинки з моральними стандартами, що витримали випробування часом; надії на реалізації оптимістичного сценарію майбутнього. Таким чином, сучасна релігійність, об'єднуючи людей вірою в добро, чесність, краще в людині, в її здатність до творення, виступає альтернативою прагматизму, раціональності, соціальним порокам.

Аналізується провідна орієнтація сучасної студентської молоді – орієнтація на успіх, яка практично однозначно пов'язується з свободою життєдіяльності, демократичними цінностями та культурою.

Початок процесу демократичного переходу (або демократизації) являє собою той історичний момент, коли його учасники (актори) усвідомлюють, що старий режим більше не може слугувати основою їхніх дій. У свою чергу, завершення процесу переходу визначається неможливістю повернення до вихідного стану, тобто перехід закінчується тоді, коли політичні актори починають розуміти незворотність змін. Зазвичай перехід до демократії висуває дилему: реформа існуючого режиму (якщо він взагалі піддається реформуванню) або розрив з ним. Насправді істинна глибока демократизація поєднує в собі і реформу інститутів держави, і розрив з попередньою політичною практикою, і відмову від колишніх методів керівництва. Як правило, демократизація викликається глибокою внутрішньою кризою економічних, політичних, соціальних структур суспільства, «зношеністю» ідеології або системи цінностей, і тому безпосередньо пов'язана з проблемами модернізації та виступає її інструментом.

Пафос Майдану, його основне гасло «Свободу не спинити» – незаперечні докази найголовнішого: самоствердження особистості і пробудження на цій основі нації, небувалої активізації демократичного процесу. Найважливішим завданням України постала зміна соціальної стратегії, соціальної парадигми.

Активізувався перехід від особистої та суспільної стратегії приватного та псевдоколективного розвитку до стратегії активного й динамічного розширення загального простору свободи, починаючи від простору власної думки окремого громадянина та його сім'ї – до простору загальнодержавного та загальносуспільного. Промотором «помаранчевої революції» була молодь, що не лише дало активності цьому процесові, а й уособило глибокий державотворчий сенс, адже свідомо підтримка молоддю демократичних змін у великій мірі гарантує їх незворотність. Цілком очевидно, що за своїм змістом новітня українська революція була революцією морально-світоглядною. Люди вийшли на вулиці і майдани не заради хліба та видовищ, а за правдою і свободою. Тобто, це була не стільки політична, скільки громадянська революція. Оскільки перша передбачає масштабну владно-управлінську ротацію і структурно-інституціональну трансформацію, а друга спрямована на зміну ідейно-світоглядних і ціннісних орієнтацій громадян.

Роль молоді визначається її духовністю, моральними устоями, національними традиціями, загальним рівнем культури. Саме тому важливим уявляється визначення ідеалу демократії молоді та студентів. З іншого боку, слід додати, що у сучасному складному світі світовідчуття і настрої студентської молоді є неоднозначними. Як свідчать дані соціологічного дослідження Інституту соціології НАН України 55% респондентів вважають, що стосунки між людьми були кращими за часів Радянського Союзу, ніж тепер, тим часом як протилежної думки дотримуються лише 5% опитаних. Крім того, 78% серед них зазначили, що системи освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення в минулому були також кращими. Те саме стосується і матеріального забезпечення респондентів, 42% з яких відповіли, що найбільше, із чим вони не можуть змиритися, – це втрата впевненості в завтрашньому дні, а 41% – зі зниженням рівня життя значної частини населення. Лише 7% опитаних зазначили, що нинішнє життя їх цілком влаштовує, 27% – в основному влаштовує, 33% – в основному не влаштовує, 23% – зовсім не влаштовує.

Сучасна молода людина одержує на одиницю часу значно більше інформації, ніж покоління батьків. Але не завжди спростається осмислити її, зробити необхідні висновки. До того ж, це відбувається в умовах зламу старих суспільних відносин, процес якого супроводжується активною протидією утвердженню відносин нових. Це ускладнює вироблення конструктивної концепції подальшого розвитку. Свідомість громадян, особливо молодих, часто спрямовується на пошуки емоційно-іраціональних способів розв'язання соціальних проблем, що є негативним фактором суспільного життя.

Поширення політичного нігілізму в молодіжному середовищі свідчить про безпорадність органів державної влади у справі забезпечення прав і свобод молоді. Молодь безспідставно вважає себе незахищеною від сваволі, корумпованості чиновників, злочинності. Звідси виникає суперечливість в розуміннях ідеалу демократії, фрагментарність процесу усвідомлення суті демократії.

Молодіжне середовище дуже строкате: є молоді люди, що беруть активну участь у політичному житті, але є і такі, кого політика не цікавить зовсім.

Таким чином, можна стверджувати, що в молоді ще не сформувався сталий ідеал демократії. Навіть не дивлячись на активну участь молоді в подіях «помаранчевої революції», молоді притаманна фрагментарність, еkleктичний характер розуміння ідеалу демократії. Демократія в сучасну епоху є важливою й загально визнаною цінністю. Але вона утверджується й набирає справжньої сили тільки за умов, що люди знають, за що вони цінують демократію, чого хочуть досягти і що захищатимуть. Саме в такому контексті демократія може виступати як шлях до свободи та особистого успіху молоді.

Шостий розділ – «МОДЕРНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ» – присвячено аналізу основної тенденції змін освітнього процесу під впливом ринкових трансформацій: необхідність і закономірність творчого зростання учителя, підвищення його педагогічної майстерності. Ринково-демократичні перетворення розгортають рамки свободи педагогічного мислення і дії, що в свою чергу, посилює навантаження на педагога, піднімає його відповідальність і в буквальному розумінні цього слова прирікає його на творчість, вимагає вдосконалення педагогічної майстерності. Без творчого підходу до справи сучасному педагогу в школі чи у ВНЗ робити нічого. Педагогічна майстерність виявляється тим критерієм, за яким можна передбачити ефективність роботи вчителя, визначити якість навчально-педагогічного процесу. За великим рахунком наслідки педагогічної праці безпосередньо залежать від рівня педагогічної майстерності вчителя.

Педагогічна майстерність розуміється як вияв педагогом свого «Я» у професії, як самореалізація особистості вчителя в педагогічній діяльності, що забезпечує саморозвиток особистості. Самореалізація особистості вчителя виявляється, у свою чергу, через досконале виконання ним головних функцій педагогічної діяльності – навчальної, виховної, наукової і організаційної, які у світлі зміни освітньої парадигми, створення нової, орієнтованої на особистість педагогіки, суттєво трансформуються. Зокрема, навчальна функція реалізується не стільки через передачу знань, а через навчання самостійно здобувати знання, пробудження в молоді потреби навчатися; виховна функція – через покликання виховувати всебічно розвинуту особистість; наукова функція – через постійне збагачення дисципліни, котру вчитель викладає, новітніми даними й висновками, у тому числі отриманих в результаті власних наукових досліджень; організаційна функція – передусім через активізацію пізнавальної потреби своїх вихованців.

Окрім того, зі становленням особистісно орієнтованої парадигми освіти, місія вчителя й вихователя ще й в тому, щоб актуалізувати якусь життєву колізію, ситуацію, подію, запропонувати морально-культурний проект поведінки, заснований, як правило, на досвіді особистісних переживань. При цьому педагог не обов'язково передає, тим більше не нав'язує дитині свою позицію, він образно кажучи, вводить її до «лабораторії своєї суб'єктивності». У спеціальній педагогічній літературі зазвичай подаються такі елементи або

складники педагогічної майстерності як гуманістична спрямованість її діяльності, професійна компетентність, педагогічні здібності та педагогічна техніка.

Шляхом формування й вдосконалення педагогічної майстерності є передусім самовиховання вчителя. Адже для професійного становлення вчителя крім засвоєння певних когнітивних схем, умінь, систем предметних значень, спеціальних засобів мислення, необхідні глибокі перетворення структур суб'єктивного досвіду, розвиток і збагачення уявлень про себе як професіонала, що визначає ставлення педагога до професійної діяльності і характер її здійснення.

ВИСНОВКИ

У новому суспільному контексті система освіти та її функція не можуть залишатися незмінними і потребують відповідної трансформації. В сучасному суспільстві набувають нового змісту призначення освіти, її масштаби, форми і методи організації та управління освітньою галуззю.

Забезпечення сталого розвитку країни можливе лише за умови всебічного розвитку особистості кожної людини. Світовий досвід доводить, що загальною тенденцією розвитку країн світу є підвищення середнього рівня освіти населення: неодмінними умовами стають не тільки 8-9 років загальної освіти, а й наявність повної загальної середньої освіти. Зростає частка молоді, залучена до вищої освіти.

Проблема розвитку системи освіти повинна розглядатися паралельно до економічного розвитку країни і не повинна привести до зниження якості навчання.

Входження України в Європейську спільноту неможливе без наближення її системи освіти до середніх загальновизнаних умов функціонування освітньої галузі. Разом з тим, поряд з намаганням досягти уніфікованості і стандартизації освітніх послуг, необхідно підтримувати тенденцію до збереження національної особливості і неповторності нашої системи освіти, позитивного досвіду, нагромадженого століттями.

Країни світу, як розвинені, так і ті, що розвиваються, перебувають у процесі постійного пошуку і трансформації своїх національних систем освіти, які мають відповідати новим вимогам становлення інформаційного суспільства. Різні за глибиною і характером здійснюваних заходів процеси перебудови направлені на пошук систем організації, управління і фінансування освітньої діяльності, які будуть ефективнішими, дієвішими, будуть забезпечувати високу якість освіти.

Підкреслюється, що ринкові перетворення є могутнім фактором світової динаміки. Він змінює контури життєвого процесу загалом, а разом з цим загальну філософію підготовки людини до життя, зокрема, засобами освіти. Освіта в системі ринкових відносин має принципово інший (як за змістом, так і за методами здійснення) характер, ніж за умови так званої державно-

регульованої (планової) економіки, що базується на відносинах суспільної чи колективної власності. Загальна характеристика трансформацій, що відбуваються в освіті в міру утвердження ринкових відносин, охоплюється поняттям її (освіти) «модернізації». Мова йде про приведення системи навчання і виховання молоді у відповідність до тих реальних змін, що відбуваються в суспільстві під впливом ринкових перетворень, тобто про осучаснення освіти, її радикальне оновлення. За якою філософією, за якими напрямками має здійснюватись означений процес, які його принципові параметри і яким чином ринкові детермінанти поєднуються чи вступають у суперечність з іншими глобальними чинниками світової динаміки? – ось коло актуальних і малодосліджених у наш час проблем, на яких зосереджується наша першочергова увага.

Спираючись на достатньо презентативний пласт наукової літератури, присвяченої аналізу ринкових трансформацій, робиться висновок про те, що саме ринок є одним із найважливіших чинників (поряд з глобалізацією та інформаційною революцією), під впливом якого освіта змінює свої принципові параметри як за змістом, так і за методами (технологією) здійснення навчально-виховного процесу. Головні лінії цих змін проходять у напрямках більш акцентованої практично-прагматичної спрямованості освіти, підвищення її якості, а відповідно й конкурентоздатності, інтенсифікації та інноваційності навчального процесу, особистісної спрямованості освіти, збільшення навантаження на кожного з учасників навчально-виховного процесу – на вчителя (викладача) та учня (студента), підвищення їх особистої відповідальності.

Ринок, далі, сприяє розвитку громадянськості свого суб'єкта, а слідом за цим – утвердженню демократичних тенденцій в організації й управлінні навчально-виховним процесом.

Ринок покликав до життя і сприяє розвитку так званої «приватної освіти» – діяльності навчально-виховних закладів, заснованих на недержавних формах власності. Аналізуються позитивні, негативні й суперечливі тенденції цього процесу, здійснюється порівняльний аналіз ефективності функціонування приватних закладів освіти в Україні та деяких зарубіжних країнах. Особлива увага приділяється такій тенденції, як комерціалізація навчання.

Власне, в цьому й виявляється зміна філософії освіти, спричинена ринковими трансформаціями. Її головна магістраль проходить річищем розуміння й здійснення освіти як процесу самопідготовки людини до життя, забезпечення особистісного зростання, «підклевання про себе» як самоцінності.

Останнє змінює пріоритети ціннісних орієнтацій особистості, що навчається. Як показують дослідження, на перші місця виходять такі пріоритети, як кар'єра, економічний успіх (добробут), сім'я, релігійні, політичні, моральні та інші норми. Основною ж домінантою, з надією на реалізацію якої нинішня молодь «приходить в освіту», зокрема в освіту вищу, є надія на особистий і досить швидкий успіх, демократичний розвиток та духовну свободу. Аналізуються контури успіху сучасної молодої людини,

обґрунтовується своєрідна «формула успіху», даються практичні рекомендації щодо її досягнення.

Інноваційний характер освіти вказує не лише на міру розробки і впровадження нововведень – нового змісту, нових педагогічних технологій, а й процесу всебічного реформування освіти, якісних змін у способі діяльності особи, стилі її життя. До основних принципів інноваційних змін в освіті можна віднести: принцип безперервності освіти; особистісно-орієнтованого навчання; єдності навчання і виховання; пошуку нестандартних методів і форм навчання.

Демократизація освітнього процесу складається з академічної свободи викладачів і студентів, автономії навчальних закладів, запровадження гнучких моделей навчання та участі у навчальному процесі громадськості. Демократичні процеси в освіті неможливі без демократизації свідомості усіх учасників навчально-виховного процесу. Й вища, і шкільна освіта мають стати школою демократії, щоб підготувати сучасну людину стати активним, дієвим суб'єктом суспільних відносин, провідником демократичних ідей та пріоритетів, господарем власної долі.

Інформатизація освіти, як невід'ємна складова інформатизації суспільства має забезпечити функціонування людини в умовах існуючого сучасного техноінформаційного простору і, перш за все, зорієнтувати розвиток освіти на впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікативних технологій, що дозволить вищій школі вирішити низку актуальних проблем, що постають перед нею в сучасних умовах. Не менш важливим питанням у цьому зв'язку є питання виховання грамотних споживачів продукції комп'ютерних інформаційних джерел та підготовка педагогічних кадрів відповідного рівня. Окрім того, інформатизація освіти сьогодні виступає основою зародження національного ринку інтелектуальних продуктів та рівноправної інтеграції України у глобальну інформаційну інфраструктуру.

Прагматизація освіти є сьогодні об'єктивною необхідністю відповідності структури та змісту навчання вимогам життя в реальній практичній діяльності, яка спрямована на подолання багатьох протиріч, спровокованих переходом нашого суспільства до демократії, а головне – до нових форм власності та ринкових відносин на підґрунті конкуренції. Прагматизація освіти реалізується через ранню спеціалізацію як фактор спрямованості на майбутню професію, ліквідацію розриву між теорією і практикою та формування духу конкуренції і змагальності в навчанні.

Саме інноваційна, демократична, інформатизована та прагматична освіта може і повинна виступити тим каталізатором соціально-економічного поступу, якого нам так не вистачає і на який ми так сподіваємося. Лише молоді, освічені люди, можуть реально, швидко та ефективно інтегруватися в європейську цивілізацію, адаптувати її систему економічних, гуманітарних та культурних цінностей до вітчизняних умов.

Ринково-демократичні перетворення розширюють рамки свободи педагогічного мислення і дії, що, у свою чергу, посилює навантаження на педагога, піднімає його відповідальність і в буквальному розумінні цього слова

прирікає його на творчість, вимагає вдосконалення педагогічної майстерності. Без творчого підходу до справи сучасному педагогу в школі чи у ВНЗ робити нічого. Педагогічна майстерність виявляється тим критерієм, за яким можна передбачити ефективність роботи вчителя, визначити якість навчально-педагогічного процесу. Уточнюється зміст поняття «педагогічна майстерність» як найвищої форми вияву особистості вчителя; аналізуються складники педагогічної майстерності, підкреслюється роль самовиховання вчителя та Інститутів підвищення кваліфікації вчителя в удосконаленні його педагогічної майстерності.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

Монографія:

1. Бойко А.І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно-філософський аналіз: [монографія] / Бойко А.І. – К.: Знання України, 2009. – 379 с.

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Бойко А.І. Становлення ринкових відносин як головний чинник соціальних змін / А.І. Бойко // Нова парадигма: Журнал наукових праць / [гол. ред. В.П.Бех]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – Вип. 78. – С. 39-45.

2. Бойко А.І. Зміна пріоритетів ціннісних орієнтацій молоді / А.І. Бойко // Нова парадигма: Журнал наукових праць / [гол. ред. В.П.Бех]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – Вип. 82. – С. 50-60.

3. Бойко А.І. Проблеми розвитку української освіти в умовах євроінтеграції / А.І. Бойко // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В.П.Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – № 2. – С. 34-39.

4. Бойко А.І. Конкурентоспроможність освіти як показник її ефективності та якості / А.І. Бойко // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В.П.Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – №3. – С. 16-22.

5. Бойко А.І. Людиноцентризм як принцип особистісно орієнтованого навчання / А.І. Бойко // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В.П.Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – №4. – С. 37-43.

6. Бойко А.І. Проблеми розвитку системи освіти в умовах ринкових трансформацій / А.І. Бойко // Мультиверсум. Філософський альманах. – К., 2008. – Вип. 70. – С. 221-228.

7. Бойко А.І. Основні завдання вдосконалення якості освіти в системі ринкових трансформацій / А.І. Бойко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-

Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – № 13. – С. 17-23.

8. Бойко А.І. Глибинні особливості розвитку освіти в системі ринкових трансформацій / А.І. Бойко // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: Збірник наукових праць. – Київ: Віпол, 2008. – Випуск 21. – С. 241-245.

9. Бойко А.І. Демократизація – детермінанта розвитку освіти / А.І. Бойко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2008. – № 2 (23). – С. 7-10.

10. Бойко А.І. Освіта як фактор розвитку особистості в умовах ринкових трансформацій / А.І. Бойко // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М.Вашкевич]. – К., 2008. – Вип. 14. – С. 220-227.

11. Бойко А.І. Практично-прагматична спрямованість приватної освіти ринкового суспільства / А.І. Бойко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наук. пр.]. – К.: НПУ ім. Драгоманова, 2008. – Вип. 17 (30). – С. 339-349.

12. Бойко А.І. Основні компоненти педагогічної майстерності учителя / А.І. Бойко // Нова парадигма: Журнал наукових праць / [гол. ред. В.П.Бех]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 85. – С. 29-37.

13. Бойко А.І. До проблеми світоглядних засад особистісно орієнтованої освіти / А.І. Бойко // Нова парадигма: Журнал наукових праць / [гол. ред. В.П.Бех]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 86. – С. 60-67.

14. Бойко А.І. Демократичні традиції культури як чинник розвитку освіти / А.І. Бойко // Нова парадигма: Журнал наукових праць / [гол. ред. В.П.Бех]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 87. – С. 101-109.

15. Бойко А.І. Інформаційні технології в системі ринкових детермінант розвитку освіти / А.І. Бойко // Мультиверсум. Філософський альманах. – К., 2009. – Випуск 80. – С. 166-176.

16. Бойко А.І. Проблеми розвитку української освіти в умовах євроінтеграції / А.І. Бойко // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В.П. Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – №2. – С. 44-49.

17. Бойко А.І. Утвердження демократії: орієнтація на духовну культуру молоді / А.І. Бойко // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В.П. Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – №3. – С. 83-89.

18. Бойко А.І. До проблеми світоглядних засад особистісно орієнтованого навчання / А.І. Бойко // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис / [гол. ред. В.П. Андрущенко]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – №4. – С. 79-82.

19. Бойко А.І. Демократія як чинник самоутвердження особистості / А.І. Бойко // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М.Вашкевич]. – К., 2009. – Вип. 25. – С. 214-219.

20. Бойко А.І. Лібералізм як світоглядна засада філософського аналізу особистісно орієнтованого навчання / А.І. Бойко // Філософські обрії. – 2009. – Вип. 22. – С.226-235.

21. Бойко А.І. Категоріальні форми як інструмент філософського аналізу освіти / А.І. Бойко // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: Збірник наукових праць. – Київ: Віпол, 2009. – Випуск 23. – С. 394-400.

АНОТАЦІЇ

Бойко А.І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно-філософський аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2010.

У роботі здійснено теоретичне вирішення проблеми філософії модернізації освіти в системі ринкових трансформацій. Висвітлюються системні реформування вищої освіти, розкриваються теоретичні засади розвитку вищої освіти України в ХХІ столітті, визначаються економічні складові, напрямок та порядок проведення системних реформ, обґрунтовується необхідність інтеграції вищої освіти України в європейський освітній простір.

У дисертації одержали подальший розвиток аналіз використання народногосподарського потенціалу освіти, систематизація показників економічної і соціально-економічної ефективності освіти, а також дослідження тенденції потенціалу вищої освіти України. Встановлено, що якість є невід'ємною складовою потенціалу вищої освіти, має міжнародне визнання і закладається в основу визнаних стратегій розвитку вищої освіти не тільки як філософська, а також як політична категорія. Підкреслено керівну роль держави в забезпеченні якості вищої освіти. Зроблено висновок про те, що ринково-демократичні перетворення розгортають рамки свободи педагогічного мислення і дії, що в свою чергу, посилює навантаження на педагога, піднімає його відповідальність і в буквальному розумінні цього слова прирікає його на творчість, вимагає вдосконалення педагогічної майстерності. Тому аналізується необхідність і закономірність творчого зростання учителя, підвищення його педагогічної майстерності.

Ключові слова: модернізація, освіта, освітня політика, ринкові трансформації, демократизація, інформатизація, прагматизм, педагогічна майстерність.

Бойко А.И. Философия модернизации образования в системе рыночных трансформаций: мировоззренческо-философский анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора философских наук из специальности 09.00.10 – философия образования. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2010.

В работе осуществлено теоретическое решение проблемы философии модернизации образования в системе рыночных трансформаций. Освещаются системные реформирования высшего образования, раскрываются теоретические принципы развития высшего образования Украины в XXI веке, определяются экономические составляющие, направление и порядок проведения системных реформ, обосновывается необходимость интеграции высшего образования Украины в европейское образовательное пространство.

В диссертации получили последующее развитие анализ использования народнохозяйственного потенциала образования, систематизация показателей экономической и социально-экономической эффективности образования, а также исследование тенденции потенциала высшего образования Украины. Установлено, что качество является неотъемлемой составляющей потенциала высшего образования, имеет международное признание и закладывается в основу признанных стратегий развития высшего образования не только как философская, а также как политическая категория. Подчеркнуто руководящую роль государства в обеспечении качества высшего образования.

В работе определено, что «модернизация образования» является закономерным процессом обновления национальной системы образования в соответствии с достижениями в этой отрасли ведущими странами мира. В смысловом понимании модернизация означает «обновление», «согласование, с требованиями времени»; этот процесс должен разворачиваться на основе таких принципов, как преэминентность, системность, толерантность, сравнение с зарубежным опытом и тому подобное. Автор обосновывает, что ведущую роль в системе факторов модернизации образования играет такой процесс, как его (образования) демократизация; в диссертации осуществляется анализ объективных и субъективных факторов, которые определяют потребность в демократизации образования (глобализация, рост гражданской активности личности, расширения и углубления международных контактов и договоренностей, прозрачность мировых процессов, и тому подобное); определено сущность демократизации образования в привлечении к решению ее основных проблем.

Вместе с демократизацией в образовании разворачивается и такая тенденция, как информатизация, ее появление, связана с современными информационными технологиями, компьютерной техникой, электронными средствами учебы, которые существенно расширяют познавательные возможности человека. Дело в том, что информационные технологии стали играть ключевую роль в процессах анализа существующих и получения и накопления новых знаний, их интеграции и обобщения. На современном

этапе состояние информатизации общества характеризуется, прежде всего, проникновением новейших информационных технологий в существующие отрасли профессиональной деятельности человека. Именно поэтому этот процесс нельзя представить без внедрения компьютерных технологий во все звенья системы образования, ее заведения, учреждения и органы управления.

Информатизация образования, как неотъемлемая составляющая информатизации общества должна обеспечить функционирование человека в условиях существующего современного техноинформационного пространства и, прежде всего, сориентировать развитие образования на внедрение в учебный процесс информационно коммуникативных технологий, методов учебы и воспитания.

Сделан анализ общей системы управления образованием и определены специфические «управление качеством образования». Отмечено, что в мире существуют разные мониторинговые системы и программы оценивания общественного развития, к которым относят, в частности, и образовательные показатели, входящие как составляющие интегрированной оценки общественного развития государства, и поэтому не могут обособлено характеризовать их образовательные системы. С этой целью осуществляют отдельные международные исследования, которые направлены на выяснение достигнутого той или другой страной уровня образования как относительного ее рейтинга, а не сравнительной характеристики.

Сделан вывод о том, что рыночно демократические превращения разворачивают рамки свободы педагогического мышления и действия, что в свою очередь, усиливает нагрузку на педагога, поднимает его ответственность и в буквальном смысле этого слова обрекает его на творчество, требует совершенствования педагогического мастерства. Поэтому анализируется необходимость и закономерность творческого роста учителя, повышения его педагогического мастерства.

Ключевые слова: модернизация, образование, образовательная политика, рыночные трансформации, демократизация, информатизация, прагматизм, педагогическое мастерство.

Boyko A.I. Philosophy of Education Modernization in the System of Market Transformations: philosophical analysis. – Manuscript.

Thesis on obtaining the Doctorate Degree in Philosophy, specialty 09.00.10 – Philosophy of Education. National pedagogical Dragomanov university. – Kyiv, 2010.

Thesis presents theoretical resolution of the problem of philosophy of educational modernization in the system of market transformations. It highlights the reforms process of Higher education, shows the theoretical basis of Higher education development in Ukraine in the XXI-st century, determines economical components, direction and order of implementation of the systemic reforms, and substantiates the

necessity of integration of the Higher education of Ukraine into the European space of education.

This thesis analyses the possibility of further application of the economic potential of education, systematization of indexes of economic and social-economic effectiveness of education, and also conduction of research dealing with the tendencies of education development in Ukraine. It is proved that the quality is an integral part of the Higher education potential that has been internationally recognized and laid down into the basis of the most accepted strategies of Higher education development not only as philosophical, but as political category. The important role of the state in provision of the quality of Higher education was emphasized in the thesis. It is made a conclusion that market and democratic transformations break the framework of freedom of pedagogical thinking and activities that, in its turn, intensifies the workload of the teacher, strengthens his/her responsibility and requires improvement of the pedagogical proficiency. The author emphasizes the necessity and appropriateness of growth of the teacher's creativity and pedagogical proficiency.

Key words: modernization, education, education policy, market transformations, democratization, informatization, pragmatism, pedagogical proficiency.